

20. dotkni se!
století!

NÁRODNÍ
MUZEUM

SLOVNÍK POJMŮ K DOBOVÉMU TISKU 1918 — 1989

Tento materiál vznikl v rámci projektu
„Dotkni se 20. století!“, který je financován z
prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.

www.dvacatestoleti.eu

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

A

Akce Z – jedna z forem dobrovolné, neplacené práce, která byla nad rámec běžných povinností občana. V rámci tzv. zvelebování se „dobrovolníci“ podíleli na úklidu a zkrášlování veřejných prostor či stavbách veřejně prospěšných zařízení, např. kulturní domy, prodejny smíšeného zboží a kanalizace.

Akční výbory NF – vznikly v únoru 1948 na výzvu Klementa Gottwalda. Jednalo se o skupiny politických aktivistů, přívrženců komunistické ideologie. Výbory vznikaly v obcích, továrnách, vydavatelstvích, školách, na úřadech, ale i na ministerstvech a v parlamentu. Cílem výborů byla tzv. „očista veřejného života“, tzn. odstranění odpůrců politiky KSČ. Po splnění úkolu zanikly a přetrvaly v podobě Výborů Národní fronty ve státní správě do roku 1989.

Aktivističtí novináři – pojem zastřešuje české žurnalisty, kteří po 15.

březnu 1939 nabídli aktivní spolupráci s okupanty. Skupina žurnalistů vystupovala v duchu nacistické germanizační politiky v Protektorátu Čechy a Morava. Př. Karel Lažnovský, Emanuel Vajtauer, Vladimír Krychtálek, Vladimír Ryba, Václav Crha, Karel Werner.

Alegorické vozy – byly součástí prvomájových průvodů. Své výrobky závody prezentovaly formou živých obrazů, nechyběla dobová hesla.

Americký brouk – dobové označení pro mandelinku bramborovou. Tohoto škůdce využívala dobová propaganda v boji proti americkým imperialistům. Zvýšený výskyt vysvětlovala tím, že USA shazuje na republiku brouka z letadel a balonů.

Artěk – vyhlášený, mezinárodní dětský pionýrský tábor na ukrajinském poloostrově Krym.

Ateismus - z řeckého α, a záporná předpona + θεός, theos „bůh“, doslova život „bez Boha či bohů“. Obvykle je tento pojem chápán v širokém smyslu jako prostá absence víry v Boha/ boha

či jiné duchovní bytosti. V období mezi léty 1948 až 1989 je v Československu kladen důraz na jednu z forem ateismu, konkrétně vědecký ateismus. Tato teorie odmítá možnost pravdivosti náboženství a předpokládá, že tento postoj lze vědecky podepřít.

B

Banka československých legií – později československá Legiobanka působící v Československu mezi léty 1919 – 1955.

Úřadujícím prezidentem Československa byl opět v letech 1945 – 1948. Jedná se o jednu z vůdčích osobností prvního československého odboje a hlavního představitele československého odboje během 2. světové války.

Bolševici – ruská komunistická strana.

Bony - z německého der Bon - poukázka, dobropis, což je z francouzského bon – dobrý. Jednalo se o tuzexové poukázky, tuzexové koruny, kterými se platilo zahraniční nebo luxusní zboží

ve speciálních prodejnách Tuzex. Bony bylo možné oficiálně získat pouze při povinné výměně za valuty, neoficiálně na černém trhu prostřednictvím tzv. veksláků. Hodnota jednoho bonu byla jedna koruna. Bony nebyly zpětně směnitelné a platily pouze na území ČSSR.

Brigáda socialistické práce – forma socialistického soutěžení. Idea vznikla v SSSR, kde v roce 1958 vznikl první kolektiv. U nás se rozvíjela především v době normalizace. Pracovní kolektiv soutěžil s jinými v plnění pracovních závazků. Odměnou byl čestný titul Brigáda socialistické práce a pro jednotlivé pracovníky odznaky Člen BSP (zpočátku bronzové, později stříbrné a zlaté).

Bund Deutscher Mädel – Svaz německých dívek. V období nacismu se jednalo o ženskou alternativu Hitlerjugend. Od roku 1936, v rámci povinného členství, ji tvořily dívky od 10 do 18 let, jednalo se o největší ženskou mládežnickou organizaci na světě s počtem členů 4,5 miliony.

C

Carový zlatý poklad – novodobý národní mýtus. Vychází z přesunu československých legií po transsibiřské magistrále v letech 1918 – 1920. Legionáři získali zlaté cihly ve sklepení bankovního domu v Kazani, který v srpnu 1918 obsadili. Část pokladu byla vyměněna za zbraně, zbytek byl svěřen legiím. Ty v březnu 1920 uzavřely s bolševiky dohodu o předání pokladu za umožnění evakuace přes Vladivostok. Po roce 1918 se objevily spekulace, že legionáři si část zlata ponechali a dokonce údajně mělo představovat zlatý poklad jmění Legiobanky. Osud zlatých cihel nikdy nebyl objasněn.

Církev československá – 8. 1. 1920 byla založena nová církev, která vznikla odštěpením od římsko-katolické církve. V první polovině 20. století se jednalo o nejrychleji rostoucí denominaci, její vliv však postupně slábl. Dnes působí pod názvem Československá církev husitská.

Č

Čest práci – oficiální stranický pozdrav. Otevřené deklarování loajality ke KSČ bylo doplňováno oslovením soudruhu a tykáním.

Česká Vídeň – v průběhu 19. století se proměnila Vídeň v multikulturní město. Lidé s českou národností tvořili až desetinu obyvatel. O Vídni se mluvilo jako o „druhém největším českém městě“. Po vzniku republiky se do Československa z Vídně přestěhovalo více než 150 000 osob a tisíce dalších je následovaly po roce 1945.

ČSLA – zkratka názvu Československé lidové armády v letech 1954 až 1990. Armáda měla velké množství členů, neboť pravidelných vojenských cvičení se musely účastnit i zálohy, tj. absolventi základní vojenské služby.

ČSM – zkratka organizace Československý svaz mládeže, která sjednotila v roce 1949 všechny mládežnické instituce. Členové byli označováni pojmem svazák. Činnost svazu byla ukon-

čena v roce 1968, kdy pod tlakem demokratizačního procesu došlo k rozštěpení.

D

Dělnické tělovýchovné jednoty – instituce, které sdružovaly od 90. let 19. století sportovní nadšence z dělnických řad. Dalším společným znakem byl nesouhlas s politickým angažováním vedení Sokola. Ideově a personálně byly tyto skupiny svázány se sociálně demokratickým hnutím. Od roku 1902 působily jako Svaz dělnických tělocvičných jednot. V období Protektorátu Čechy a Morava jejich činnost pokračovala a mnozí jejich členové působili pod Kuratoriem pro výchovu mládeže. Po únoru 1948 instituce zaniká a je obnovena až v 90. letech 20. století.

Dělnický prezident — označení prezidenta po převzetí moci KSČ v Československu. Prvním dělnickým prezidentem se stal K. Gottwald.

Die Fahne hoch - Píseň Horsta Wessela. Pochodová píseň SA, úderných oddílů NSDAP. V průběhu existence nacistického Německa byla vnímána jako druhá, neoficiální hymna Třetí říše.

Donbas – ukrajinsky Донбас; rusky Донбасс zkrácený název Doněcké uhelné pánve, ukrajinsky Донецький вугільний басейн; rusky Донецкий угольный бассейн. Jedná se o rozsáhlý těžební a průmyslový region na východní Ukrajině.

Dubček, Alexandr - 27. listopad 1921, Uhrovec — 7. listopad 1992, Praha. Československý a slovenský politik, hlavní osobnost Pražského jara 1968.

E

Elbschloss – název označující pracovní komando vězňů z Policejní věznice Terezín. V letech 1941 až 1942 připravovalo podzemní prostory bývalého Labsko-zámeckého pivovaru v Litoměřicích pro válečnou výrobu.

G

Generální gouvernement –

v období 1939 – 1945. Německy Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete, polsky Generalne Gubernatorstwo, často však hovorově Generalna Gubernia. Jedná se o územně správní jednotku, která zahrnovala část Polska. V jejím čele stál H. Frank. **Gestapo** – zkrácené označení pojmu Geheime Staatspolizei, česky Tajná státní policie. Původ gestapa najdeme v tajné pruské státní policii. Jeho vznik je datován dnem 26. května 1933. Gestapo založil H. Göring, po roce 1934 se dostalo pod vedení SS. V roce 1939 bylo převedeno pod RSHA. Po druhé světové válce bylo označeno za zločineckou organizaci.

Ghetto – označení konkrétní části města, kde žijí lidé stejného náboženského, národnostního či rasového původu ap. Obyvatelé zde žijí dobrovolně, nebo donuceni. První ghetta se objevují v 16. století, ale s rozvojem prů-

myslové revoluce mizí a znovu byla obnovena ve 20. století. Během 2. světové války byly zřizovány Nacisty pro Židy (např. Varšavě, Krakově, Lodži či Terezíně).

H

Hitler, Adolf - 20. dubna 1889,

Braunau am Inn, Rakousko-Uhersko – 30. dubna 1945, Berlín, Německo. Německý nacistický politik, vůdce Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP), od 30. ledna 1933 do své smrti německý kancléř, od roku 1934 v čele německého státu. V Německu vybudoval militaristický totalitní stát.

Hitlerjugend - v překladu Hitlerova

mládež, zkratka HJ. Jednalo se o polo-vojenská mládežnickou organizaci NSDAP, která pod jiným názvem vznikla již v roce 1922 a existovala až do roku 1945. Jedna z činností sdružení byla propagace nacistického režimu. Organizace byla určena chlapcům ve věku 14–18 let, dívkám ve stejném věku byla určena organizace Bund

Deutscher Mädel (BDM, tj. Liga německých dívek). Pro mladší děti (od 10 let) obou pohlaví vznikly organizace Jungvolk (pro chlapce) a Jungmädel (pro dívky).

Hlavatý, Josef – pivovarský dělník, který se po vzoru Jana Palacha upálil 20. ledna 1969 jako vyjádření protestu proti pasivitě v boji proti sovětské okupaci Československa.

Holocaust - z řeckého ὁλόκαυστος holokauston celopal; ὅλος holos celý + καυστός kaustos spálený, označovaný též hebrejsky jako šoa – ,שואה,tj. neštěstí, zničení, pohroma), v jidiš churban – ,חורבן,tj. zničení, v romštině porajmos [פּוּרְמױס], tj. spolknutí, zničení. Pojem označuje systematické a státem provozované pronásledování a hromadné vyvražďování osob židovského původu prováděné nacistickým Německem a jeho spojenci během 2. světové války. Tato genocida si vyžádala kolem 6 milionů Židů. Termín holocaust byl později rozšířen také na systematické vyvražďování dalších et-

nických, náboženských a politických skupin - Romů, Poláků, občanů Sovětského svazu, tělesně či mentálně postižených, politických odpůrců (zejména komunistů a sociálních demokratů), homosexuálů a Svědků Jehovových. Podle této definice je počet obětí holocaustu mezi 11 až 17 miliony osob.

Imperialismus – pojem označující velmocenskou, dobytčnou, expanzivní a militantní politiku. Jeden stát se snaží rozšířit svůj vliv nad jinými s cílem vytvořit velmoc nebo získat dominantní vliv nad daným územím. V Československu byl tento pojem využíván k označení nepřítele socialismu – především USA.

Internacionála – mezinárodní hymna dělnického hnutí z roku 1871. Spolu s *Písní práce* a státní hymnou zaznívala na všech socialistických slavnostech.

Paula Kytlicová: **RODIČE A DĚTI**
Strážník obráz vídeňských Čechů. Osudy jedné rodiny a básník
má a má obdoba jen v nesmrtelné „BABIČCE“ Boženy Němcové
P. KYTLICOVÉ od F. BÍLKA
I. díl - stran 318, cena brož. Kčs 114,—, váza
II. díl - stran 372, cena brož. Kčs 132,—, váza
v všech knihkupcích
Nakladatelství BRNĚNSKÉ TISKÁRNĚ, BRNO

J

Jiskřičky - dětská výchovná organizace pro děti od první třídy vedena pod Pionýrem. Jiskřičky nosily bílé košile a tmavomodré kalhoty či sukýnky, na košilích odznak s terčem na němž byla rudá hvězda, z níž vycházely plameny.

Junák - Skupina založená po vzoru britské skautské organizace roku 1912 A. B. Svojsíkem. Junák působil také v období prvních let Protektorátu Čech a Moravy, avšak v roce 1940 byl zakázán. Jeho činnost byla po válce obnovena, ale v období moci KSČ (s výjimkou let 1968 - 1970) byla opět potlačena. Svou činnost obnovila po revoluci v roce 1989.

Jungmädelsbund - alternativa Hitlerjungend a Bund Deutscher Mädels pro dívky mezi 10 a 13 rokem.

Jungvolk - alternativa Hitlerjungend a Bund Deutscher Mädels pro mladší chlapce.

K

Karlínští kluci - jednalo se o neformální název skupiny funkcionářů KSČ ve 20. letech 20. století. Skupina politiků v čele s K. Gottwaldem, kteří se do vedení strany dostali na V. sjezdu KSČ v roce 1929 a kteří ji stalinizovali. Název je odvozen od sídla pražského sekretariátu KSČ, kde pracoval K. Gottwald. Z počátku jej používala skupina starších členů strany v čele s B. Šmeralem.

Klub českých turistů - neboli KČT je zájmové sdružení turistů vzniklé v roce 1888 za Rakousko-Uherska, působící dodnes. V období od roku 1948 až 1990 byl zakázán a nahrazen sjednocenou tělovýchovou. Po roce 1990 svou činnost obnovil.

Kocourek, František - 13. září 1901, Praha - 14. května 1942, Birkenau. Přední československý novinář 1. poloviny 20. stol. Od podzimu 1939 vystupoval v rozhlase proti A. Hitlerovi. V březnu 1939 dostal nabídku komentovat z balkónu pražského hotelu Šrou-

bek přehlídku wehrmachtu na Václavském náměstí, neboť nacisté se snažili získat lepší obraz ve světě prostřednictvím oblíbených reportérů. F. Kocourek nabídku přijal a prostřednictvím předstíráním špatné němčiny Němce zesměšňoval. Jeho působení na veřejnosti bylo postupně omezováno a v létě 1941 byl zatčen a vězněn v Malé pevnosti v Terezíně. Odtud byl převezen do Osvětimi, kde v květnu 1942 zemřel.

Komunistická strana Československa – známá také pod zkratkou KSČ. Jednalo se o ultralevicovou parlamentní politickou stranu v Československu, založenou v roce 1921. Charakteristické znaky programu strany: třídní boj vedený dle sovětského vzoru, zahrnující i fyzickou likvidaci třídních a ideologických nepřátel.

Koncentrační tábory – místo určené k hromadné internaci nebo vězení lidí (i bez řádného soudu). Původně toto slovo v 19. století označovalo internační tábory pro civilní obyvatelstvo (např.

v USA pro indiány, v jižní Africe v průběhu druhé búrské války). Později označují tábory, ve kterých nacistický režim zadržoval osoby, vnímané jako nepřátelé.

Konfident – synonymum slov tajný spolupracovník policie, donašeč, fízl, udavač .

L

Legiobanka – viz Banka československých legií.

Lefčík, Michal - 11. května 1950, Sečovská Polianka – 11. dubna 1969, Košice. Slovenský voják ČSLA, který se upálil na protest proti okupaci Československa vojsky států Varšavské smlouvy u pomníku neznámého vojína na náměstí Osvoboditelů v Košicích.

Ležáky – osada, která se nacházela na Chrudimsku. Dne 24. června 1942 byla vyhlazena nacisty jako akt pomsty za atentát na R. Heydricha. Z Ležáků od ledna 1942 vysílala radiostanice výsadku Silver A s krycím názvem Li- buše.

Lidice – obec, která se nacházela na Kladensku. Její obyvatelé byli na základě vykonstruovaných důkazů obviněni z podílu na přípravě atentátu na R. Heydricha. Dne 10. června bylo 173 mužů na místě zastřeleno, ženy odvezeny do koncentračního tábora Ravensbrück, 82 dětí usmrceno ve vyhlazovacím táboře Chelmno dalších 9 bylo vybráno k poněmčení a 6 dětí ve stáří do jednoho roku nacisté umístili do německého nalezince v Praze—Krči. Obec byla srovnána se zemí.

M

Masarykova univerzita – založena v Brně 28. 1. 1919.

Mauzoleum Klementa Gottwalda – po smrti K. Gottwalda na jaře 1953 rozhodl ÚV KSČ, že v Národním památníku na Vítkově bude vybudováno Mauzoleum Klementa Gottwalda. Tělo prvního dělnického prezidenta bylo nabalzamováno a umístěno do skleněného sarkofágu. Mauzoleum bylo přístupné v období mezi prosincem 1953 až

květnem 1962, kdy bylo tělo zpopelněno.

Mnichovská dohoda – 29. září 1938 v Mnichově. Dohoda zástupců čtyř zemí (Neville Chamberlain - Velká Británie, Édouard Daladier - Francie, Adolf Hitler - Německo a Benito Mussolini – Itálie) na podstoupení československého pohraničí obývané Němci – Sudety Německu do 10. října 1938. Přestože zástupci československé strany byli přítomni, nebyli k jednání přizváni.

Mobilizace – z latinského slova - uvedení někoho nebo něčeho v pohyb. Pojem označuje proces přípravy na válečný konflikt.

Moravec, Emanuel – 17. 4. 1893 , Praha - 5. května 1945, Praha. Působil pod pseudonymem Stanislav Yester. Byl český politik, legionář, voják z povolání, teoretik válečnictví, publicista a ministr školství a lidové osvěty protektorátní vlády. Patřil k nejaktivnějším představitelům české kolaborace s nacistickým okupačním režimem za Pro-

Paula Kytlicová.

Strážijet obráz vídeňských Čechů. Osudy Jedné rodiny a básníků má a má obdoba jen v nesurialné „BABICČE“ Boženy Němcové
P. KYTLICOVÉ od F. BÍLKA
I. díl - stran 318, cena brož. Kčs 114,—, váza
II. díl - stran 372, cena brož. Kčs 132,—, váza

U všech knihkupců
Nakladatelství BRNĚNSKÉ TISKÁRNĚ, BRN

tektorátu Čechy a Morava v letech 1939 až 1945.

N

Nacismus - z německého Nationalsozialismus, zkráceným výrazem nacismus (Nacionální socialismus). Jedná se o totalitní ideologii oficiálně uplatňovanou diktaturou v Německu v letech 1933 – 1945 (tzv. Třetí říše) prostřednictvím Národně socialistické německé dělnické strany (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) v čele s A. Hitlerem. Nacistická ideologie kombinuje prvky socialismu, nacionalismu, pangermanismu (preference rasy před národem a idea sjednocené germánské Evropy), fašismu, rasismu (především antisemitismu) a eugeniky.

Národní soud – představoval justiční orgán poválečného retribučního soudnictví v Československu. Prezident E. Beneš jej ustanovil dekretem 19. června 1945. Před soudem měli povstat hlavní představitelé protektorátní sprá-

vy, protektorátních kolaborantských institucí včetně aktivistických novinářů a jiní Češi, kteří spolupracovali s nacisty.

Norimberské zákony

V Norimberku, v září 1935 byly přijaty Říšským sněmem dva ústavní zákony, které umožnily protižidovskou politiku v Německu.

Normalizace – označení represivního opatření po násilném potlačení Pražského jara v roce 1968 armádami Varšavské smlouvy. Př. čistky v KSČ, propouštění ze zaměstnání, obnova cenzury, zrušení mnoha zájmových a politických sdružení a organizací aj.

O

Obrana národa – zkráceně také ON.

Jednalo se o odbojovou organizaci tvořenou generalitou a vyššími důstojníky bývalé československé armády. Její činnost byla založena na přípravě povstání proti okupantům a vydávání ilegálního časopisu *V boj*. Na sklonku roku 1939 gestapo proniklo do jejich

středu. Následovalo zatýkání a likvidace organizace.

Operace Antropoid - krycí název pro parašutistický výsadek vyslaný během 2. světové války z Anglie na území Protektorátu Čechy a Morava. V rámci operace byl uskutečněn atentát na zastupujícího říšského protektora a šéfa RSHA R. Heydricha.

Operace Silver A — krycí název zvláštní výsadkové operace připravené druhým (zpravodajským) oddělením MNO exilové československé vlády v Londýně.

Operace Silver B—krycí název pro paradesantní výsadek vyslaný během II. světové války z Anglie na území Protektorátu Čechy a Morava.

Orel – název české katolické výchovné organizace založené v roce 1909. V roce 1942 byla jeho činnost okupanty zastavena, ale po 2. světové válce znovu obnovena. V období po únoru 1948 zakázána a opět zahájena až po roce 1989.

Osvětim - Největší koncentrační a vyhlazovací tábor nacistického Německa. Nacházel se blízko stejnojmenného polského města. Počet obětí osvětimského komplexu se odhaduje na 1,2 až 1,6 miliónů mužů, žen a dětí.

P

Pankrácká věznice – byla postavena v letech 1885 až 1889. Během nacistické okupace zde byli umístěni členové odboje, účastníci černého trhu aj. před přesunem na popraviště, do jiné věznice v Německu či do koncentračního tábora. Od roku 1943 do roku 1945 zde nacisté vykonali 1087 poprav. Po 2. světové válce zde bylo vykonáno další 147 poprav na základě velkého retribučního dekretu. Další 348 osob zde bylo popraveno do zrušení trestu smrti v roce 1990.

Pařížská mírová konference – mírová konference v Paříži probíhající v období 1919 až 1920. Výsledkem konference byly mírové smlouvy uzavřené mezi vítěznými státy Dohody a

OSMERO KNIH O PRAZE,

Paula Kytlicová.

Strážijet obráz vídeňských Čechů. Osudy Jedušiny a básníků má a má obdoba jen v nesmrtelné „BABICE“ Boženy Němcové.
P. KYTILICOVÉ od F. BÍLKA
I. díl - stran 318, cena brož. Kčs 114,—, váza
II. díl - stran 372, cena brož. Kčs 132,—, váza

U všech knihkupců
Nakladatelství BRNĚNSKÉ TISKÁRNĚ, BRNO

poraženými Centrálními mocnostmi, resp. jejich nástupnickými státy, tzn. Německem, Rakouskem, Bulharskem, Maďarskem a Tureckem. Tyto smlouvy upravily mezinárodní uspořádání v Evropě a nastolily tzv. versailleský mírový systém.

Pětiletka – hospodářská politika socialistického Československa byla způsobena sovětskému vzoru, tj. byl dodržován pětiletý plán. Ekonomická koncepce volného trhu byla nahrazena státem řízeným hospodářstvím.

Písně práce – mezinárodní dělnickou píseň v roce 1868 složil J. Scheu, slova napsal J. Zapf a přeložil F. Hlaváček. Spolu s internacionálou a státní hymnou zaznívala na všech socialistických slavnostech.

Pittburská dohoda – 30. 5. 1918 písemná smlouva uzavřená mezi krajan-skými organizacemi v USA, tzn. Slovenskou ligou, Českým národním sdružením a Svazem českých katolíků. Obsahem smlouvy bylo vyjádření vůle vytvořit společný československý stát.

Slovensku byla přislíbená jistá forma autonomie – vlastní vláda, sněm i soudnictví. Podpis připojil také T. G. Masaryk. Nahradila dřívější tzv. clevelandskou dohodu.

Pionýr – mládežnická organizace a označení jejího člena. Charakteristickým znakem byl stejnokroj: modrá košile, rudý šátek, odznak s planoucí knihou. Jako monopolní instituce pro mládež byla ustálena již v roce 1948, po roce 1970 do ní vstupovala většina žáků druhých tříd základní školy.

Plocek, Evžen - 29. října 1929, Jihlava – 4. dubna 1969, Jihlava. Doplňuje trojici Jan Palach a Jan Zajíc. Dne 4. dubna 1969 zapálil před sídlem jihlavského OV KSČ.

Pracovní sobota - v 60. letech 20. století byla volná pouze každá druhá sobota. V roce 1968 byl zaveden pětidenní pracovní týden, ale stát občas vyhlásil tzv. pracovní sobotu k naplnění hospodářského plánu. Několikrát se stalo, že byla za dodatečný pracovní den vyhlášena také neděle.

Pražské jaro - období politického uvolnění v Československu v roce 1968.

PRIOR – síť obchodních domů, které se od 70. let 20. století nacházely v centrech krajských a okresních měst.

Protektorát – z latinského *protectio* – *ochrana*. Jedná se o označení formy státního zřízení. Formálně jde o autonomní státní útvar, který je pod ochranou nebo přímou správou jiného státu, příp. společenství států. V českých dějinách figuruje Protektorát Čechy a Morava - německy *Protektorat Böhmen und Mähren*. Jednalo se o část československého území, která byla od 16. března 1939 do 8. – 9. května 1945 okupovaná nacistickým Německem.

PÚV KSČ – předsednictvo ústředního výboru strany (také zvané politbyro). Představovalo nejvyšší instanci výkonné moci a bylo nadřazeno vládě.

R

Reportáž, psaná na oprátce – dílo J. Fučíka sestavené z dopisů, které

psal z vězení, bylo vydáno po jeho smrti v roce 1945. Popsal zde vlastní zážitky z nacistického vězení na Pankráci. Jeho dílo mělo velký ohlas a následoval kult osobnosti v podobě mučedníka komunistického hnutí. Stal se symbolem mládí, budovatelské síly komunismu a jeho smrt ikonou komunistického boje proti nacismu. V 60. letech 20. stol. zájem o osobnost J. Fučíka poklesl a jeho kniha byla považována za mystifikaci. Po roce 1989 byla autenticita textu potvrzena.

ROH – zkratka revolučního odborového hnutí, které vzniklo v roce 1945 jako organizace sjednocující veškeré odborové svazy.

RSHA - Hlavní říšský bezpečnostní úřad založený 22. září 1939. Vznikl na příkaz H. Himmlera spojením několika orgánů Třetí říše: Bezpečnostní policie (Sicherheitspolizei - SIPO), Bezpečnostní služby (Sicherheitsdienst – SD), Německé tajné policie (Geheime Staatspolizei – Gestapo) a Kriminální policie (Kriminalpolizei). Jedním z hlavních

Paula Kytlicová: **RODINNÁ DĚJINY**
Strážijet obráz vídeňských Čechů. Osudy jedné rodiny a básníků má a má obdoba jen v nesurialné „BABIČCE“ Boženy Němcové
P. KYTLICOVÉ od F. BÍLKA
I. díl - stran 318, cena brož. Kčs 114,—, váza
II. díl - stran 372, cena brož. Kčs 132,—, váza
v všech knihkupcích
Vydavatelství BRNĚNSKÉ TISKÁRNĚ, BRNO

úkolu tohoto úřadu byl boj proti všem nepřátelům Třetí říše a to jak v rámci hranic nacistického Německa tak i mimo ně.

Rudé právo - oficiální médium KSČ založené v roce 1920.

RVHP – zkratka Rady vzájemné hospodářské pomoci, která byla založena roku 1949. Zajišťovala funkci koordinálního centra hospodářské politiky všech států tzv. východního bloku.

Ř

Řád práce – vyznamenání udělované za vynikající pracovní výsledky od roku 1951.

Ripka, Hubert - 26. července 1895, Kobeřice u Vyškova – 7. ledna 1958, Londýn, Velká Británie. Významný český politik, poválečný poslanec a ministr, novinář a historik.

S

Samizdat – z ruštiny samovydáváno, самиздат. Forma obcházení cenzury v represivních reži-

mech, zejména v zemích východního bloku v době Studené války.

Sionismus - hebrejsky: ציונות, Cijonut

Jedná se o ideový směr, který vznikl v druhé polovině 19. století mezi evropskými Židy. Hlavním cílem jeho členů je přesídlení Židů do země izraelské (Erec Jisra'el) a vybudování a udržení židovského státu.

Socialismus - z latinského socialis družný, společenský. Jedná se o ucelený myšlenkový systém, který vznikl jako reakce na industrializaci.

Soudruh - titul, využíván k vzájemnému oslovování příslušníky některých levicových seskupení, zvláště pak komunistických.

Spartakiáda - hromadná veřejná tělocvičná vystoupení mezi léty 1921 – 1928, 1955 – 1990.

SSM – zkratka Socialistického svazu mládeže, organizace řízená KSČ, která v ČSSR sdružovala mladé lidi ve věku 15–35 let mezi lety 1970 až 1989.

Paula Kytlicová: **RODIČE A DĚTI**
Strážník obrázek vídeňských Čechů. Osudy jedné rodiny a básníků má a má obdoba jen v nesurálné „BABIČCE“ Boženy Němcové
P. KYTLICOVÉ od F. BÍLKA
I. díl - stran 318, cena brož. Kčs 114,—, váza
II. díl - stran 372, cena brož. Kčs 132,—, váza
v všech knihkupcích
Nakladatelství BRNĚNSKÉ TISKÁRNĚ, BRNO

Stachanov, Alexej Grigorjevič –

rusky *Алексей Григоревич Стаханов*,

3. ledna 1906, Lugová, Ruské impérium – 5. listopadu 1977, Terez, Sovětský svaz. Sovětský horník z Donbasu, který údajně v roce 1935 splnil pracovní normu na 1400 %. Stal se vzorem pro údernické brigády.

Stachonovské hnutí —

neboli údernické hnutí. Skupina horníků v SSSR, která byla oficiálně podporována. Hnutí vzniklo v roce 1926 a rozvíjelo se především ve 30. letech 20. století. Název je odvozen od ukrajinského horníka A. G. Stachanova.

Sudetoněmecká strana—německy:

Sudetendeutsche Partei, SdP. Politická strana za První republiky, založená 1. října 1933 K. Henleinem, původně pod názvem Sudetendeutsche Heimatfront (česky: Sudetoněmecká vlastenecká fronta).

Svoboda, Ludvík -

25. listopadu 1895, Hroznatín – 20. září 1979, Praha. Československý generál a politik. Stal se poválečným ministrem národní

obrony v letech 1945 až 1950 a prezidentem ČSSR v letech 1968 až 1975.

Š

Šátkování – slavnostní přijímání dětí do Pionýra.

Šedý mor – gumové přezůvky šedé barvy, které se nosily přes bačkory především v období 60. let.

Šmeral, Bohumír - 25. října 1880, Třebíč – 8. května 1941, Moskva. Rakouský a československý politik, novinář, předseda československé sociální demokracie, zakladatel Komunistické strany Československa a teoretik dělnického hnutí.

Šovinismus - přesvědčení v nadřazenost zpravidla vlastního národa, hlásání nacionální výlučnosti a rozněcování nenávisti k jiným národům.

T

TASS – z ruštiny Tělegrafnoje agentstvo Sovětskogo Sojuza, Tisková agentura Sovětského svazu. Představovala oficiálního poskytovatele zpráv.

Texasky – kalhoty vyrobené v Československu, které měly napodobit originál jeansy v období normalizace.

TNP - zkratka pro Tábory nucených prací. Tyto tábory byly zřízeny na základě zákona 247/48 Sb. o táborech nucené práce, který byl schválen 25. října 1948.

Tuzex – síť obchodů, ve kterých za valuty nebo tzv. bony (tuzexové poukázky) bylo dostupné západní zboží.

U

Úderník – rusky ударник. Pojem byl převzat ze SSSR, kde označoval dělník abnormálně překračujícího dané výkonnostní normy a vzor pro ostatní.

Umístěnka – písemné přidělování absolventů škol na určité pracoviště v letech 1952 – 1959.

Uhelné prázdniny - v lednu 1979 byly v Československu vyhlášeny celostátní uhelné prázdniny, neboť celá ekonomika byla těžce postižena vlnou

silných mrazů (z noci z 31. prosince 1978 na 1. ledna 1979).

ÚV KSČ – zkratka Ústředního výboru KSČ.

V

Varšavská smlouva – smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci. Smlouva, která sdružovala socialistické státy, byla podepsána ve Varšavě dne 14. Května 1955 a zrušena 1. Července 1991.

VŘSR - Velká říjnová socialistická revoluce. Výročí se slavilo 7. listopadu, neboť v Rusku v roce 1917 platil juliánský kalendář a z toho důvodu se bolševický převrat uskutečnil 25. října.

Všesokolský slet – představuje vyvrcholení tělovýchovné činnosti.

VUML – zkratka Večerní univerzity marxismu – leninismu.

Výjezdní doložka – povolení, které bylo nutné mít před výjezdem z Československa vedle cestovního pasu a víza.

Východní Berlín – část Berlína, která náležela NDR a byla oddělená od Západního Berlína zdí.

Východní Německo – zkratka NDR neboli Německá demokratická republika. Vznikla ze sovětského okupačního pásma a byl v ní nastolen totalitní komunistický režim

W

Warburg – jedno z nejrozšířenějších osobních aut vyráběných v NDR. Známý také pod dobovým pojmem varťas.

Washingtongská deklarace - plný název: Prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou československou. Jedná se o prohlášení československé nezávislosti exilovou vládou, podepsané T. G. Masarykem, M. R. Štefáníkem a E. Benešem. Dne 17. října 1918 byla T. G. Masarykem předána americké vládě, následně byla vydána v Paříži 18. října 1918.

Wehrmacht – z němčiny branná moc. Jedná se o označení ozbrojené síly Třetí říše v letech 1935 – 1945.

Z

Zajíc, Jan - 3. července 1950, Vítkov – 25. února 1969, Praha. Český student, který spáchal sebevraždu po vzoru Jana Palacha v den 21. výročí komunistického puče v únoru 1948 na Václavském náměstí v Praze. Upálil se na protest proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy.

Zpátečník – označení pro nepřitele nového režimu, konzervativního jedince, tudíž osobu režimu nepohodlnou.

Ž

Železná opona - pomyslná hranice, kterou byly izolovány socialistické státy od kapitalistických prostřednictvím hranic a cenzury.

Žigulík/ žiguli - oblíbený osobní automobil vyráběný od roku 1970 v Togliati v SSSR.

OSMERO KNIH O PRAZE,

Paula Kytlicová: **RODIČE A DĚTI**
Strážník obraz vídeňských Čechů. Osudy jedné rodiny a básníků
má a má obdoba jen v nesurialné „BABIČCE“ Boženy Němcové
P. KYTLICOVÉ od F. BÍLKA
I. díl - stran 318, cena brož. Kčs 114,—, váza
II. díl - stran 372, cena brož. Kčs 132,—, váza
U všech knihkupců
Vydavatelství BRNĚNSKÉ TISKÁRNĚ, BRNO